

Токарева Ольга Вікторівна – аспірантка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту ХДУ

Духовна культура як складова мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі

Провідні тенденції сучасного українського суспільства – прискорення соціального розвитку, оновлення і розширення міжнародних відносин та інтеграція до загальноєвропейських структур — зумовлюють його динамічність, стимулюючи радикальні зміни соціальних зв'язків, інтеркультурної та міжособистісної комунікації, та трансформацію освітніх систем на засадах демократизації.

У Рекомендаціях Ради Європи та базових державних документах (Державна національна програма «Освіта. Україна: XXI століття», закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті головним завданням європейської вищої освіти визначається забезпечення якісної професійної підготовки кваліфікованих, конкурентоспроможних на національному, європейському та світовому ринках праці фахівців, здатних до співпраці й міжкультурної взаємодії, адаптації у сучасному динамічному суспільстві, що передбачає реалізацію власного творчого потенціалу на основі загальнолюдських цінностей, рівності та соціальної справедливості.

Згідно із зазначеними вимогами, а також положеннями нової мовної політики в Україні, пріоритетом професійної підготовки майбутнього фахівця морської галузі, діяльність якого розгортається в системі діалогу культур, є побудова навчального процесу як суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Ефективність її здійснення потребує сформованості у нього відповідного рівня загальної культури та її складових, зокрема, мовленнєвої, духовної, професійної культури тощо.

Отже, постає завдання у процесі здобуття вищої освіти влучно застосовувати слово під час фахової діяльності не тільки як носія інформації, а й як засобу духовного впливу. У цілому це зумовлюватиме збагачення

культури, розвиток духовності майбутніх фахівців, їх професійне становлення. Тому, в межах теорії і методики професійної освіти актуальним є дослідження шляхів формування духовної культури як складової мовленнєвої культури майбутнього фахівця морської галузі у процесі вивчення іноземної мови та фахових дисциплін.

Теоретичні засади організації та здійснення освітнього процесу висвітлені у наукових здобутках як вітчизняних (С. Вітвицька, О. Гончар, В. Горшкова, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Курило, В. Майборода, Н. Побірченко, О. Рудницька, О. Стукало, С. Седашева та ін.), так і зарубіжних (А. Вербицький, В. Єрофєєва, К. Колесова, Р. Селман, Р. Славин, О. Стауфорд, М. Хаузен та ін.) вчених.

Студіювання психолого-педагогічних, методичних і філософських джерел свідчить про широке вивчення питань формування духовності та духовної культури у контексті: формування загальної культури особистості (Л. Бутенко, О. Воронцов, І. Зимня та ін.), професійної культури (І. Ісаєв, В. Сластьонін Я. Януш, В. Дубічинського, Г. Величко та ін.), комунікативної культури (С. Герасименко, Н. Зуєнко, О. Овсейчик та ін.), діалогічної культури (М. Бахтін, В. Біблер, І. Чала), мовленнєвої культури (В. Русанівський, М. Жовтобрюх, А. Коваль, М. Пилинський, С. Єрмоленко, Н. Бабич) та ін.

Зважаючи на зазначене, підвищення рівня мовленнєвої культури особистості на сучасному етапі не втрачає актуальності, адже процес комунікації, уміння добре володіти словом стає, з одного боку, показником і складовою професійної компетентності майбутнього фахівця морської галузі, з іншого – показником його загальної культури, зокрема духовної культури, що визначається рівнем освіченості та моральності.

Комунікація – це інформаційний обмін, який відбувається не тільки в словесній формі, а й у мові жестів, міміки, тональності, голосовій модуляції, зовнішньому вигляді й поведінці учасників комунікативного процесу. Під час спілкування суб'єкти взаємодії, виявляють мовленнєвий вплив на всіх

його учасників і передбачають можливі їх реакції емоційні, поведінкові та ін.. Водночас сформована комунікативна компетентність допомагає майбутньому фахівцю відчувати впевненість у собі, вміння спокійно виходити із нестандартних виробничих ситуацій у міжнародних колективах, в яких спілкування відбувається іноземною мовою, зокрема англійською.

Щоб підвищувати рівень мовленнєвої культури, майбутньому фахівцеві необхідно:

- шанувати мову, якою спілкуєшся, і людей, з якими спілкуєшся;
- багато читати – творів різних стилів;
- намагатися, користуючись практично кількома мовами (зокрема, українською та англійською), добре оволодівати нормами кожної з них, осмислити їх специфіку;
- незалежно від сфери своєї діяльності стежити за змінами норм, які фіксуються у нових виданнях словників, довідників тощо;
- критично ставитися до написаного та промовленого слова, звіряючи його з кодексами норм і практикою визнаного зразка (викладача, співрозмовника).

Шляхів до вдосконалення мовленнєвої культури і розвитку духовності особистості, як показує практика і аналіз результатів наукових досліджень, є багато. Проте всі вони починаються з прояву любові до рідної мови, бажання вивчати її і майстерно володіти нею.

Отже, основами мовленнєвої культури кожної людини є добре знання мови, її виражальних засобів і мовленнєва практика, побудована на самоповазі і самоконтролі, що визначає формування і духовної культури особистості. Духовна культура, в якій особистість усвідомлює загальні цінності та намагається відтворити себе у цій системі цінностей, у суб'єктивних внутрішніх переживаннях, роздумах; пізнавати суспільство в його поступальному розвитку; осмислювати феномен культури, дає змогу адаптуватися до сучасного глобалізованого світу, зокрема адаптуватися до виробничого колективу.

Розвинута та вихована особистість, за твердженням І. Зимньої, визначається: 1) культурою особистості, саморегуляцією (повага гідності іншої людини та збереження власної гідності в різних ситуаціях соціальної взаємодії); 2) культурою спілкування, побуту, здорового способу життя (адекватність людини ситуаціям професійної чи суспільної взаємодії); 3) культурою нормативної поведінки, етикету, соціальної взаємодії (дотримання етно-соціокультурних традицій, звичаїв, норм етикету в крос-культурній взаємодії); 4) культурою інтелектуальної та предметної діяльності (готовність використання загальнокультурного індивідуального фонду знань, сформованого змістом середньої освіти в ході вирішення завдань соціальної взаємодії); 5) загальноцивілізаційною культурою (орієнтація в основних ціннісних домінантах сучасного світу, країни: живопис, музика, література, архітектура тощо) та ін. [2, с. 14-15]. Зважаючи на зазначене розвиток особистості майбутнього фахівця визначається рівнем сформованості загальної культури, професійної, духовної, діалогічної, мовленнєвої культури, культури спілкування, котрі взаємопов'язані та взаємно зумовлені (рис. 1).

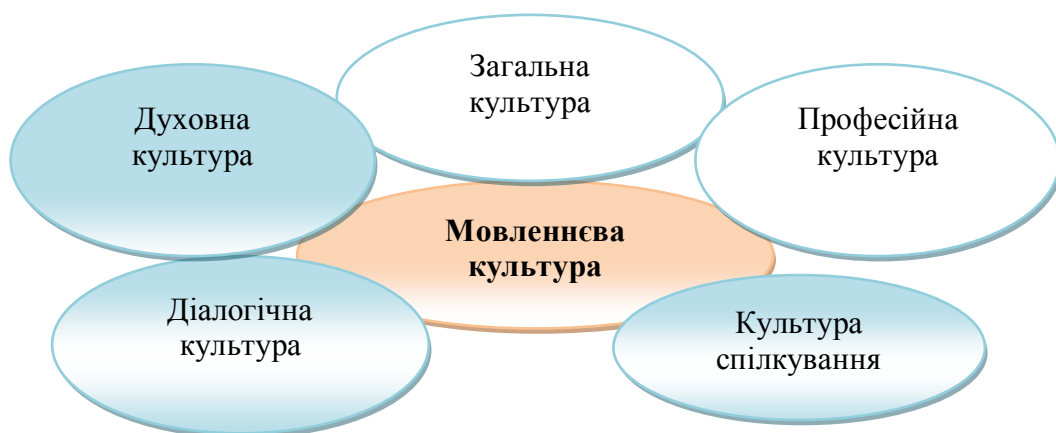

Рис. 1. Схема взаємозв'язку мовленнєвої культури з різними видами культур

Культура мовлення є обов'язковим елементом як загальної культури, так і професійної. Мовлення є показником його професійної культури, засобом самовираження і самоутвердження особистості.

Тому професійна підготовка майбутніх фахівців морської галузі вимагає:

а) компетентності у науковому, діяльнісному, поведінковому аспектах;

б) духовного багатства особистості, що несе моральну відповідальність за свою освітню діяльність;

в) комунікабельності (висока культура спілкування, діалогічна культура, що визначаються умінням забезпечувати позитивний моральний та емоційний настрій у суб'єкт-суб'єктній взаємодії).

Відродження та формування духовності відбувається під час освітнього процесу у вищій школі, зокрема професійної підготовки майбутніх фахівців, що має впливати на їхню свідомість, розширення світогляду, набуття переконання, виявлення активності у життєдіяльності в цілому. Як наголошує І. Бех, «духовність – фундаментальне надбання людини, в якому акумульовано всю людську культуру. Саме в царині культури (науці, мистецтві, релігії, моралі, праві) створюються цінності, які привласнює у своєму розвитку особистість. Активно долучаючись до світу культури, вона й набуває духовності як вищого вияву людяності [1, с.4]». Ураховуючи зазначене, розвиток духовної культури здійснюється ефективніше засобами мови, як рідної, так і іноземної, під час навчального процесу та практичного використання у безпосередньому спілкуванні в умовах проходження виробничої практики з фаху тощо. Адже, вивчаючи своєрідність іноземної мови, майбутній фахівець морської галузі не тільки розвиває когнітивну сферу, а й пізнає картину світу, осмислює себе і довкілля, суспільні стосунки і закони мовленнєвої поведінки, що активно впливає на його моральні якості, рівень культури спілкування. Особливого значення вивченню мови надавав К.Д. Ушинський, який наголошував, що «слово – плоть духу, і доки дух не перетвориться в слово, не оволодіє ним досконало, не прогляне крізь нього виразно для самого себе й для інших, доти він не може рухатися й розвиватися вільно» [4, с. 114].

Це дозволяє стверджувати, що вивчення рідної та іноземної мов позитивно впливає на формування загальної культури майбутнього фахівця,

зокрема духовної культури як складової мовленнєвої. І таким чином духовність як ознака внутрішнього світу особистості репрезентує культуру, мораль людини в соціальному просторі, а саме освітньому. На думку В. Сухомлинського найвищий рівень розвитку особистості вбачає в моральній і духовній сфері, наголошуючи, що треба створювати «не тільки потрібні, необхідні, а й красиві матеріальні цінності.», а «...там, де створюється краса, людина стає творцем цінності духовної [3, с. 603]».

Вище викладене дозволяє зазначити, що використання мови зумовлює глибоке пізнання особистості, дозволяє виявляти її інтереси, захоплення, прагнення, основні цілі в життєдіяльності, зокрема в професійній; збагачення духовності – якості свідомості людини, а відповідно її поведінки, життя в цілому, що виявляється у вчинках, які формують в особистості певні духовні стани, що ведуть до внутрішнього переживання, викликають почуття й бажання творити добро, розвивають власне «Я», підштовхують до прояву емпатії – міжособистісного спілкування, взаємин і контактів. Саме цією якістю мають володіти майбутні фахівці морської галузі, яку необхідно розвивати засобами рідної та іноземної мов, котрі володіють значним потенціалом духовного впливу на особистість. А отже, зумовлюється формування духовної культури як складової мовленнєвої культури.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук, видання / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 208 с.
2. Зимняя И.А. Воспитательная деятельность образовательного учреждения как объект комплексной критериальной оценки: к постановке проблемы исследования / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2002. – 33 с.
3. Сухомлинський В.О. Труд душі. Вибр. Тв.. в 5-ти т. Т.5 / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – 639 с.

4. Ушинський К.Д. Изб.пед.сочин.: в 2х т. / Ред.кол.: В.Н.Столетов и др. / К.Д. Ушинський. – К.: Рад.шк., 1983. – т. 2. – 360 с.